

JAK TRÁVÍ VOLNÝ ČAS PATNÁCTILETÍ ADOLESCENTI – RESPONDENTI STUDIE ELSPAC¹

Jana ŘEHULKOVÁ

Abstrakt: V našem příspěvku se zabýváme problematikou využívání volného času, zejména volnočasovými aktivitami, jejich charakteristikou, strukturou a jejich vývojem vzhledem k věku respondenta. Data byla získána v rámci mezinárodního projektu ELSPAC. Při analýze volnočasových aktivit docházíme k závěrům, že v průběhu osobnostního vývoje jedince dochází nejen ke strukturálním změnám v oblasti zájmů, ale také ke změnám v organizaci volného času. V 15 letech převládají činnosti, které si adolescenti organizují individuálně a jsou již málo závislé na rodičích a škole.

Klíčová slova: adolescence, volnočasové aktivity, volný čas, škola

Volný čas je předmětem zájmu řady psychologických, pedagogických a sociálních profesí. Hofbauer (2004) definuje volný čas jako dobu, kdy člověk nevykonává činnost pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí. Volný čas je také možno chápat jako dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění (Pávková et al., 2002).

Volný čas dětí a mládeže přitahuje zvláště v poslední době mimořádnou pozornost, neboť, jak uvádí Hájek et al. (2008), znamená pro ně dlouhodobou perspektivu života a výchovy, způsob i šanci na jejich rozvoj a seberealizaci.

Způsob využívání volného času u adolescentů je značně ovlivněn sociálním prostředím. Zvláště silný je vliv rodiny, party, vrstevníků. Právě v období adolescence dochází obecně ke změnám řízení volného času, který postupuje od rodiny k vrstevníkům a měl by končit uplatňováním prvků sebevýchovy. Rodiče mohou sloužit svým dětem jako vzory, buď pozitivní, nebo negativní. Rodiny, které neplní dobře svoji výchovnou funkci, se většinou málo starají, jak děti tráví svůj volný čas. Školy, střediska volného času, výchovná zařízení i další subjekty mají možnost tento nedostatek kompenzovat. Pokud se to nepodaří, dítě se může dostat do vlivu nežádoucí skupiny vrstevníků (agresivita, vandalismus, alkohol nebo jiné drogy). V období dospívání narůstá význam vrstevnických skupin, které často postrádají dostatečné nabídky pro využívání

¹ Tato studie byla zpracována v rámci výzkumného záměru FSS MU: MSM0021622406 „Psychologické a sociální charakteristiky dětí, mládeže a rodiny, vývoj osobnosti v době proměn moderní společnosti“ (prof. PhDr. Petr Macek, CSc., hlavní řešitel).

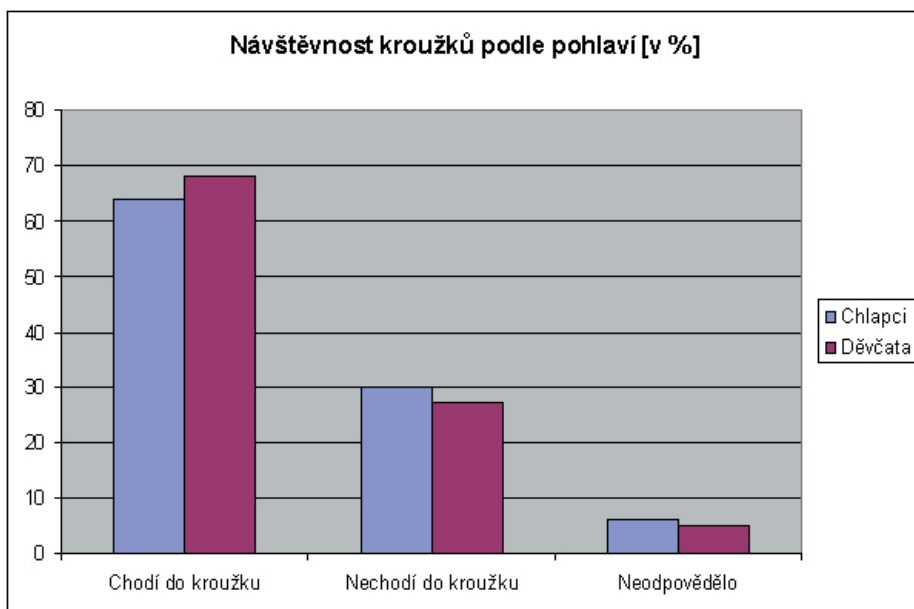
volného času, jež by byla dostupná a atraktivní i dětem z podnětného, ale i sociálně slabšího prostředí a jedincům s průměrnými i podprůměrnými schopnostmi.

Volný čas plní funkci výchovnou, zdravotní, sociální. Přispívá k utváření mezilidských vztahů, pomáhá tyto vztahy upevňovat, rozvíjí schopnosti, upevňuje morální vlastnosti, uspokojuje lidské potřeby, formuje hodnotné zájmy. Hájek et al. (2008) rovněž chápe systém aktivit a institucí volného času jako součást sociální struktury.

Projekt byl realizován v rámci studie ELSPAC (European Longitudinal Study of Pregnancy and Childhood), což je evropská dlouhodobá studie těhotenství a dětství, která probíhá v několika evropských zemích a sleduje vybrané soubory dětí a jejich rodiny od těhotenství matky, přes porod, šestinedělí a kojenecké období až do nejméně 18 let věku dítěte s cílem identifikovat faktory podílející se na zdravém vývoji dětí, respektive pokusit se postihnout ty vlivy, které zdravý vývoj dětí ohrožují.

Zkoumaný soubor tvořili respondenti této studie, kteří byli ve věku patnácti let dotazováni na náplň svého volného času. Konkrétně se jednalo o 328 osob, 174 (53 %) chlapců a 154 (47 %) děvčat.

Sběr dat proběhl pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Úkolem respondenta bylo odpovědět, zda chodí do nějakého kroužku a jestliže ano, potom tyto aktivity vyjmenovat.

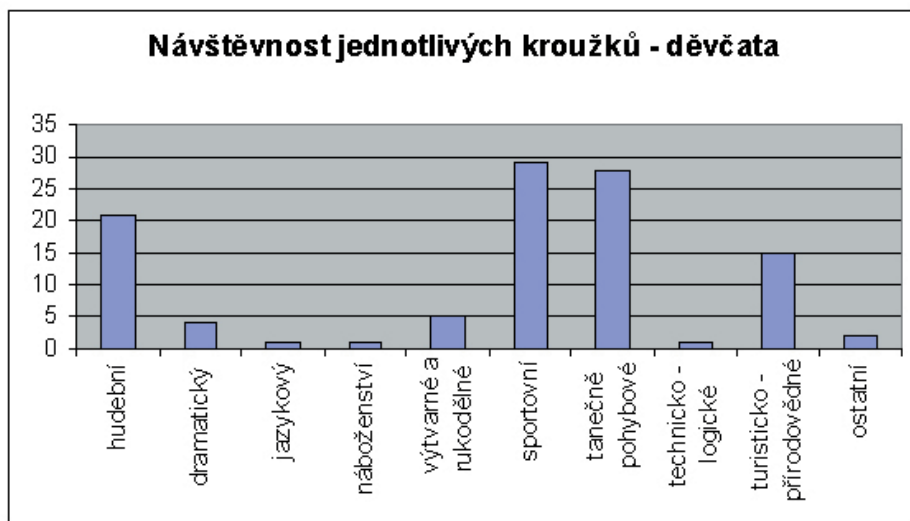

Graf 1 Návštěvnost kroužků podle pohlaví

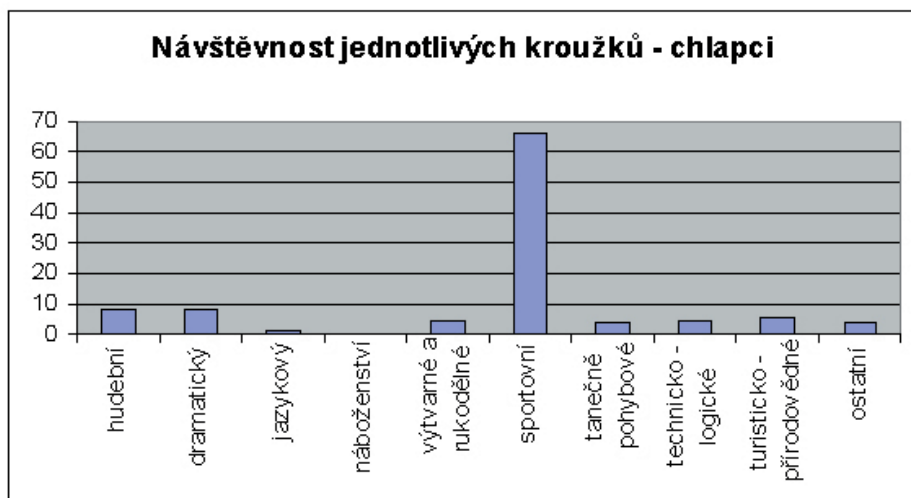
Při zpracování dat jsme provedli kategorizaci volných výpovědí adolescentů. Volnočasové aktivity respondentů jsme podle zaměření rozdělili do následujících kategorií:

- hudební (zpěv, sbor, hra na hudební nástroj, hudební nauka),
- dramatická (dramatický kroužek, divadlo, herectví, filmový tábor),
- jazyková (nadstandardní výuka či doučování cizího jazyka),
- náboženství (náboženství, ministrantské schůzky, spolčo),
- výtvarné a rukodělné práce (keramika, výtvarný kroužek, ruční práce, modelářský kroužek),
- sportovní aktivita (fotbal, plavání, judo, tenis, apod.),
- tanečně-pohybové aktivity (taneční kroužky, gymnastika, aerobic, hip-hop apod.),
- technicko-logické kroužky (práce na PC, programování, různé deskové hry, šachy atd.),
- turisticko-přírodovědné koníčky (turistický oddíl, skaut, junák, pionýr, koně atd.),
- ostatní (dívčí klub, hasiči, kaktusy apod.).

Vzniklo tak 10 kategorií. U každého probanda jsme pak zaznamenali v rámci jednotlivých kategorií přítomnost, resp. nepřítomnost dané aktivity. Návštěvnost jednotlivých kroužků uvádíme v následujících grafech, zvlášť pro dívky a chlapce.

Graf 2 Návštěvnost jednotlivých kroužků – děvčata

Graf 3 Návštěvnost jednotlivých kroužků – chlapci

Interpretace těchto údajů by vyžadovala ještě řadu dalších informací např. o dostupnosti a momentální nabídce jednotlivých aktivit, o sociálním a výchovném prostředí či obecné anamnestické údaje.

Při analýze volnočasových aktivit docházíme k závěrům, které v mnohých bodech splňují naše očekávání. Přesto však po vyhodnocení dat nacházíme několik pozoruhodných zjištění, která zde krátce představujeme. Je samozřejmé, že v průběhu osobnostního vývoje jedince dochází nejen ke strukturálním změnám v oblasti zájmů, ale také ke změnám v organizaci volného času. Jsou-li předmětem našeho zájmu adolescenti ve věku 15 let, je pochopitelné, že způsob, jakým tráví svůj volný čas, bude určován stejnými nebo alespoň do značné míry podobnými faktory, které ovlivňují i jiné oblasti jejich života. Patrná zde bude snaha o osamostatnění se od vlivu rodiny a rodičů, naopak větší váha bude kladena na názory a hodnocení vrstevníků.

Na základě výzkumu lze v obecném měřítku tvrdit, že v 15 letech převládají činnosti, které si adolescenti organizují individuálně a které jsou již málo závislé na rodičích a škole. Ačkoliv jsou tato tvrzení intuitivně předvídatelná, výzkumem potvrzená zjištění dokazují i významnost kontinuity zájmů a přetrvávání preferencí ve způsobech trávení volného času. Jestliže je dítě v mladším věku směřováno k zájmům rozvíjejícím tvůrčí činnost, dá se s vyšší mírou pravděpodobnosti předpokládat, že se tímto směrem budou rozvíjet jeho zájmy i v pozdějším věku. Stejně tak preference sportovních aktivit v dětství může vést k sportovně orientovanému způsobu trávení volného času v budoucnosti. Výsledky našeho zkoumání však ukazují, že tento fakt začíná být ve věku 15 let významně korigován vlastními preferencemi dítěte. Pokračování v dřívějších volnočasových aktivitách je dále rozvíjeno tehdy, jestliže zůstávají pro adolescenta stále zajímavé a zábavné. Podnět, který vznikl v mladším věku může a nemusí být dále rozvíjen.

HOW DO FIFTEEN-YEAR-OLD ADOLESCENTS SPEND THEIR FREE TIME – RESPONDENTS OF THE STUDY ELSPAC

Abstract: In the paper we deal with problems about spending free time, especially by leisure activities, their characteristic, structure and their development with regard to the age of the respondent. Data were obtained within international project ELSPAC. Analysing leisure activities we assume that during personality development of an individual structural changes in the domain of interests occur, but also changes in organization of free time. At the age of 15 there are activities mostly organised by children individually and they depend slightly on parents and school.

Keywords: Adolescence, leisure activities, leisure time, school